

Itä-Helsingin merenranta-paratiisi ja "Jyväskylän Pispala": uutta kaupunginosa-historiaa

Janne Haikari, Nakertaen XVI kaupunginosa. Tuohimutkan – Kivistön – Halssilan paikallishistoria. Jyväskylä 2001. 288s.

Jan Strang, Tammisalo – paratiisi meren äärellä. Tammisaloon kaupunginosan ja sitä ympäröivien vesien ja rantojen historiaa. Jyväskylä 2001. 398s.

■ Kaupunginosa-historiat ovat analoginen ilmiö maaseudulla varsin suosituksi harrastukseksi muodostuneille kylähistorioille. Näitä historiateoksia on luonnehtinut paikallisuuden lisäksi pienileikkisyys ja harrastelijamaisuus, eikä niiden "tieteellistä" antia ole useinkaan noteerattu kovin korkealle. "Olematta aina vaativia historiallisia tuotteita ne kuitenkin tuovat lisäpanoksen koko kaupungin historian kirjoittamiseen", tiivistää Päiviö Tommila kaupunginosa-historioiden merkityksen hiljattaisessa katsauksessaan (2001) suomalaiseseen kaupunkihistorian tutkimukseen. Halssila-kirjan tilaustyönä laatineen maisteri Janne Haikarin ja kokeneena historianharrastajana tunnetun tam-

misalolaisen Jan Strangin teokset antavat viitteitä siitä, että kaupunginosa-historioiden taso ja niiden ulkoinen näyttävyys ovat nousussa. Toisaalta esimerkiksi joensuulaisten historian ammattilaisten muutaman vuoden takaiset kokemukset paikallisten asianharrastajien kanssa "talkoohengessä" laatiman artikkelikirjan *Elämää entisajan Joensuussa* (1998) vastaanotosta osoittivat teki-jöilleen, että juuri tämänkaltaiselle ruohonjuuritason historialle on yleisön keskuudessa kysyntää. Kaupunginosa-historioille tyypillisen näkökulman symboliksi sopinevat Haikarin ja Strangin kirjansa kuvitukseen valitsemat, sattumalta liki identtiset otokset pikkupojista kolmipyöräistensä kanssa 1960-luvun puolivälissä.

Mikrohistoriallinen näkökulma ja tutkimusotteen ihmisläheisyys ovat nykyisin enemmän vaatimuksia kuin uutuusia vähitellen kankeista kaavoista irtautuvissa paikallishistorioissa. Toisaalta paikallisuudella laajempien ilmiöiden hahmottamisen välineenä on suomalaisessa yliopistollisessa kaupunkihistoriassa ollut pitkä perinne aina Heikki Wariksen klassisesta Kallio-tutkimuksesta *Työläiskaupunginosaan syntyy* esimerkiksi Laura Kolben *Kulosaari*-väitöskirjaan saakka. Kaupunginosa-historiat ovat silti oma historiankirjoituksen ja -tutkimuksen lajinsa, jonka luonnetta kannattaa hivenen pohtia. Kaupunginosa- ja kylähistoriat syntyvät yleensä asukasyhdistysten toiminnan kautta kanavoituvasta ihmisten spontaanista kiinnostuksesta kotiseutunsa menneisyyteen ja näin myös niiden suhde "tilaa-

jaan" ja "yleisöön" muodostuu hieman toisenlaiseksi ja tiiviimmäksi kuin kuntien ja kaupunkien virallisissa paikallishistorioissa tai puhtaasti akateemisissa kaupunkitutkimuksissa.

Janne Haikari kirjoittaa esipuheessaan joutuneensa tasa-painoilemaan työhönsä kohdistuneiden ristiriitaisten vaatimusten välillä ja hänen piti samalla pohtia, mikä historiasa on oleellista ja mistä taas ei pitäisi kirjoittaa. Toisin sanoen kaupunginosa-historian kirjoittaja joutuu tekemisiin sen "maallikoiden" ja historian ammattilaisten mahdollisesti toisistaan eroavan historiakäsityksen kanssa, jota erityisesti Jorma Kalela on viimeaikaisissa kirjoituksissaan pohtinut. Kalela on painokkaasti vaatinut maallikoiden historiakäsityksen ottamista tosissaan jo ammattitutkijan oman itseymmärryksenkin kannalta. Kovin perusteellista sosiologisoitua tuskin tarvitsee yhtyäkseen Kalelan käsitykseen, jonka mukaan ihmisten – ja tähän koske-nee lopulta yhtä lailla ammattilaisia kuin maallikoitakin – historiakiinnostuksen keskeisenä motiivina on "tarve ymmärtää omaa tilannetta," haluttiinpa sitten "hauskoja tarinoita, ajan kultaamia muistoja tai täsmällisiä asiatietoja" (Haikari).

Kaupungeissa historiaprojekteja ovat lähteneet ensimmäisinä toteuttamaan Tammisaloon ja Halssilan kaltaiset olemaisen identiteetin omaavat, usein pientalovaltaiset asuinalueet. Suurten lähiöiden syntyhistoriat odottavat vielä paljolti selvittäjiään, mutta lisää avauksia tähänkään suuntaan tuskin tarvitsee pitkään odotel-

la. Asetettaessa vastakkain mielikuvat Tammissalosta hyvinvoivan porvarillisena asuinalueena ja Halssilasta työläisasteutaisena ”Jyväskylän Pispalana” on mielenkiintoista huomata, että niiden historiassa on paljon yhteisiä kehityspiirteitä, jotka heijastelevat yleisemmin suomalaisen kaupungistumisen historiaa. Strang periodisoi Tammissalon historian agraariaikaan (1880-luvulle saakka), kesähuvila-asutukseen (1930-luvulle saakka), huvilayhdyskuntaan (n. vuoteen 1960) ja kaupunkimaisen pientaloasutuksen aikaan. Haikarin jaottelussa Halssilan historian ”agraariaika” ulottuu vuoteen 1900, jonka jälkeen seuraavat alkavan esikaupunkiasutuksen ja Jyväsjärven rannan huvilasutuksen kausi (1900–20), työläiskaupunginosa syntyi (1920–45) sekä sodan jälkeinen modernisoitumisen kausi hartiapankista kerrostaloihin.

Helsingissä ja Jyväskylässä kaupungin rajojen ulkopuoliseen maalaismaisemaan syntyi ensin spontaanisti huvila- ja työläisasutusta. Osaksi varsinaista kaupunkimaista elinympäristöä kaavoituksineen, kunnallistekniikoineen ja julkisine palveluineen Halssila ja Tammissalo muuttuivat oikeastaan vasta sotien jälkeisen kehityksen myötä. Halssilan alue liitettiin Jyväskylään vuonna 1941 ja Tammissalo Helsinkiin 1946. Kaupunkiin liittämisen jälkeen alueet saivat myös nykyiset nimensä, ja tähän kaupunginosaidenteetin muotoutumisen kannalta tärkeään pikuseikkaan liittyy yksi muutamista hauskoista analogioista Halssilan ja Tammissalon välillä. ”En todellakaan koskaan

tule hyväksymään Halssila-nimeä, joka on vähemmän kauris”, totesi muuan pitkäaikainen Aittoniemen asukas vuonna 1950. Vastaavasti samoihin aikoihin Tammissalossa nimenmuutosta vastustaneen liikennöitsijän bussit ajoivat edelleen itsepintaisesti ”Tammelundiin.”

Kaupunginosa historian onnistumisen keskeinen edellytys on alueen erityisluonteen ja ihmisten mentaliteetin tavoittaminen, joka tulee esille suhteessa paikkoihin, asioihin, esineisiin ja erityisiin tapahtumiin. Fyysisen ympäristön merkitys ihmisen kokemuksessa on keskeinen, ja kaupunginosa historioiden yksi omimmista alueista löytyykin kaavoituksen ja rakennuskannan historiasta. Henkilö- ja paikanimien detaljirunsauskaan ei tässä tapauksessa nouse välttämättä vanhakantaisesta historiakäsityksestä, jonka mukaan menneisyys olisi rekonstruotavissa lähteiden kaikki tiedot julkaisemalla, vaan tuttuihin paikkoihin ja ihmisiin orientoituvan lukijakunnan odotuksista. Haikarin vahvuutena on erityisesti muistitiedon onnistunut yhdistäminen arkistolähteisiin, kun taas Strangin specialiteettina on karttamateriaalin täysipainoinen hyödyntäminen: mielenkiintoisena sivujuonteena kirjoittaja selvittelee mm. aiemmin tuntemattomaksi jäänyttä meritaistelua Helsingin edustalla vuonna 1713. Karttojen havainnollinen käyttö on perusteltua siksin, että Tammissalon historiassa luonnon ja ihmisen vuorovaikutuksen ympäristöä muovaava vaikutus on ollut yksi punaisista langoista: esimerkiksi laaja luku rantojen, vesien, kana-

vien ja patojen historiasta on näin hyvin perusteltu.

Tasapainoiseen historiakuvaan pyrkivän kirjoittajan tiellä on myös runsaasti karikkoja. Tulenarkoja aihepiirejä ovat erityisesti politiikka ja sosiaaliset ongelmat. Kun Tammissalon nykyinen poliittinen kartta on vankan porvarillinen, ja vastaavasti Halssila on Jyväskylässä perinteisesti ollut vasemmiston vahvaa tukialuetta, voi kirjoittajalle syntyä helposti ulkopuolelta tulevia paineita tietynlaisen kuvan antamiseen. Strangin olisi ollut esimerkiksi helppo ”unohtaa” Tammissalon vahva kommunistinen työläismenteisyys heti sotien jälkeen tai Haikarin demonisoida tiettyjen jyväskyläläisten isäntien ja suojeluskuntalaisten toiminta sotien välisenä aikana, mutta kirjoittajat onnistuvat luoviin näiden vaarojen ohi jokseenkin tyydyttävästi. Lisäksi erityisesti Haikari on jopa hieinan provokatorisesti halunnut kertoa niistäkin puolista elämästä, jotka todennäköisesti jottkut lukijoista jättäisivät edelleenkin historiakuvaan ulkopuolelle. Niinpä yksi kirjan kappaleista alkaa erään muistelijan naturalistisella tunnelmakuvausella: ”Kun istui ulkorakennuksen huussissa kesäpäivänä, surisi karpäset unetavasti, mutta rannalta kuului sellainen ilakointi, että heti kun selvisi tarpeiltaan piti lähteä joukkoon mukaan.” Ilmeisesti historiatoimikunnan antamalla siunauksella on ollut myös luvallista kertoa, että vähitellen keskiluokkaistuneessa Halssilassa on joskus myyty viinaa ja harjoitettu prostituutiota.

Parhaimmillaan kaupungin-

osahistoria luo siltaa asukkaiden ja akateemisen historiankirjoituksen välille. Tällöin ihmiset voivat, kulttuurintutkija Seppo Knuutilan sanoin, ”testata historiallista ja kollektiivis-

ta itseymmärrystään objektiivisen historiantutkimuksen tuotamiin tosiasioihin.” Janne Haikari ja Jan Strang ovat onnistuneet tässä tavoitteessa hyvin tehdessään tunnollista arkistot-

yötä lainhuuto lainhuudolta ja jalkautuessaan kameroineen halssilalaisten ja tammisalolaisten pariin.

Olli Matikainen